

Fantasia circense op Ibiza

Wat zijn de sentimenten van iemand die Amsterdam verlaat om de winter door te brengen op het eiland Ibiza? Vreugde, zeggen zijn vrienden, maar zij kennen hem slecht. Amsterdam verlaten voor zo lange tijd is een treurige verbanning. Triest loopt hij 's avonds laat voor de reis nog eens langs Americanin, kijkt jaloers naar de Bevoorrechte Wezens die uit de schouwburg komen, en drinkt een koude afscheidsborrel in een melancholiek kroegje, dat speciaal daarvoor is opgericht. Dan levert hij zich over aan de ongenade van de trein, ratelt door Europa en vindt in Barcelona zijn mooie witte boot naar Ibiza, waarvan het luisterrijke fin de siècle-interieur maar een vage troost is voor zijn heimwee. Na een nacht is hij op het Eiland. Het regent er. Warmte zoekend bij een menigte ongehoorde dranken (Frigula, Palo, Rumaniseta, Hierbas) mijmert hij over het beweeglijke leven in de grootstad, en haar plotseling zo begeerlijk schijnende aantrekkelijkheden.

Maar ik wil niet langer voortgaan met deze onaardige campagne tegen een eiland, dat het tenslotte ook niet kan helpen dat het midden in de zee ligt – erg ver weg – en dat alles er zo goedkoop is. Want terwijl de treurige reiziger zich rinkelend van de peseta's in het Ibiza-er caféleven stortte, was het tegengif voor menig verdriet reeds onderweg over de grauwe najaarsgolven van de Middellandse Zee. Miss Hossis, Mister Lecuson en de gebroeders Cocoliche naderden te midden van gans hun volk om een nieuwe zon in zijn leven te storten. Wellicht kent u ze niet. Ik stel ze u voor, of liever, presenteer: Mister Lecuson, *La destreza de funambulismo!* Miss Hossis, *Grande fantasia circense!* De gebroeders Cocoliche,

Los Super payasos más pequeños y cómicos musicales de Europa! Vrij vertaald
– Het Circus.

Nu is een circus al iets wat elk verdrietig mens uit zijn huis van tranen kan lokken, maar een circus op Ibiza is het einde van alles. Ten eerste heeft het niet in een tent plaats maar in een zaal. Die zaal was in dit geval die van het Teatro Pervra, een van de meest fascinerende schouwburgzalen die ik in mijn leven heb gezien. Behalve parterre en stalles zijn er, in hoefijzervorm, drie verdiepingen loges rond de zaal, en al deze loges hebben als balustrade een tuinhek, zodat elke verdieping eruitziet als een reusachtige tuin, waarin een ongeziene en uiterst merkwaardige flora bloeit en tiert: het publiek van Ibiza, vissers, boeren, middenstanders, en als ik het mag zeggen – een droom van een publiek. Het is er rokerig, vreemd, rumoerig. Het schellinkje is overvol en – plotse-ling komt de associatie met *Les Enfants du Paradis* – aan zaal en publiek hangt die vreemde, ouderwetse geur die bij het echte theater hoort, die soms tevoorschijn komt uit oude toneelkos-tuums, uit vergeelde programma's, uit de tijd van Schimmel, uit weemoedige memoires van vergeten toneelspelers. Het is er on-miskenbaar, het beluste, meelevende en meestervende publiek zoals men dat vermoedt – een halve eeuw geleden – achter de ver-gane geteisterde muren van de Plantage Schouwburg, of zoals Jan Lemaire Sr. het beschrijft in zijn heerlijke boek over het oude Ne-derlandse toneel *Afsminken, Dames en Heren*.

Een hartstochtelijke stoot op de trompet verdrijft nu alle moeilij-ke gedachten. De Maestro Concertista is ongemerkt binnengeslo-pen, en heeft zich, omringd door zijn getrouwen, in de orkestbak gezet achter een opengereten, dodelijk gewonde, reeds half verga-ne piano. Met de trompet begint alles. Een dikke heer in het caram-elbruin (de directeur) spreekt ons opgewekt toe, wijst ons op het ongeloofwaardige voorrecht dat we mogen zien wat we zul-len gaan zien en vraagt het Geëerde Publiek om een applaus voor de artiesten, die door het middenpad in vol ornaat naar binnen

schrijden, met enorme papieren vlaggen in de hand en de fleurige, dartele loop van mensen die weten dat ze uiterst welkom zijn. Met tranen in de ogen heb ik deze wonderlijke intocht zien geschieden, verblind door de schittering van de meest waanzinnige kostuums en verdoofd door de tonen van een triomfmars die gecomponeerd had kunnen zijn voor het binnentrekken van Hitler in Andorra.

Een rozige nimf in een blauw tulen badpak maakt zich meester van de microfoon en wordt vervolgens onverstaaanbaar omdat het mannelijke gedeelte van de zaal luide uiting geeft aan zijn bewondering. Zij blijkt een begeleidende functie te hebben bij de eerste akte: twee jongleurs die getreiterd worden door een derde. De jongleurs zijn twee keurige jongelieden in het wit, opgeleid voor het bankbedrijf, maar door een vergissing van de Directie in de Afdeling Jongleren terechtgekomen, zodat ik voor het eerst van mijn leven gezien heb wat ik altijd zo graag heb willen zien: een jongleur die keer op keer zijn kegels en balletjes en andere toestanden op de grond laat vallen. Deze ernstige jongelui waren echter al zo gewend aan hun mislukt bestaan, dat ze hun onverstoorbaarheid bij het oprapen niet verloren. Ik had liever gehad dat er een huilend wegliep. Het milde publiek van Ibiza begreep echter best dat het heel moeilijk is, dat gedoe met al die dingen tegelijk, en beloonde sussend met een warm geklap.

Nu is het de beurt van Los Blansdolis Broters (sic) – Atracción internacional. De Broters blijken te bestaan uit twee Sisters en een Broter, allen in het groen satijn, verhevigd met een bovenaardse schittering van grote gouden pailletten. De Sisters, het zij gezegd, geven menig staaltje gruwelijke lichaamskracht en evenwichtskunst weg. Er is één dikke, sterke, lelijke en één mooie, lieve, voor wie ik heel hard geklapt heb omdat ze onder zichzelf door kon kijken, zoals op het schilderij van Pyke Koch. De rol van de Broter was, zoals meestal van mannen in een dergelijk geval, die van op de achtergrond oersterk en vol nare spieren toekijken. Als hij iets moest doen werd het moeilijker, want hij was maar een miezerd

die er niets meer van kon dan ik – ik heb hem dan ook uitgefloten op een stil moment, toen niemand anders het deed. Hij is een keer op het gezicht van de lieve gaan staan, waarvoor hij later op de avond wel zal hebben moeten boeten, vervolgens een keer op het haar van de dikke, wat erg pijn scheen te doen, en ten slotte tot mijn leedvermaak onder haatblikken van zijn Sisters twee keer uit een hoogstand gevallen.

De zachte vleiende stem van een hoveling aan het hof van een van de slechte renaissancepauzen neemt nu het commentaar over. Trillend van onderdrukte emoties kondigt hij haar aan: Miss Hossis, en daar verschijnt ze, een wat dikke dame, met de zoete glimlach van de Moeder van alle Gifmengsters en een samenstelling van gewaden uit het Egyptische Tovenaresalbum. De piano borrelt eenzaam een teder wijsje, de zoete stem legt het ons uit: deze doos es completamente massive, bevat niets, nada, nada... maar wat gebeurt er? Zakdoek na zakdoek verschijnt uit dat tomeloze niets – en dat is nog maar de geringste van haar toverkunsten. Er verschijnt en verdwijnt op de mysterieuze wijze die het Midden-Oosten nu eenmaal eigen is. Berustend zien wij het aan, en onze onmacht beseffend gaan wij onder juichend applaus pauzeren in een gelegenheid die alhier te slechter faam bekendstaat als ‘Dirty Domingo’.

De heer Piccolo Ferroni heeft daardoor de tijd gekregen om zich in een o zo wit tropensmokingjasje te kleden, en daar overheen weer een kamerjas aan te doen. Met de nonchalante tred van de *gentleman of leisure* wandelt hij aldus over het toneel, terwijl zijn gezicht duidelijk uitdrukt: ‘Ik treed nog niet op, ik kom alleen maar zelf mijn draad vastmaken, zoals de traditie het wil, onder ons, heilige koorddansers.’ De minuut daarna komt hij écht op, in smoking, stomdronken, lallend en met een fles cognac Fundador in de wilde hand. Zijn chic geklede vrouw tracht hem nog van de Draad af te houden, maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan, en de volgende tien minuten brengt hij voorwaarts en

achterwaarts uiterst dronken op de draad door. Niemand begrijpt dat hij er niet afvalt, maar het applaus is er des te hartelijker om.

Pas het volgende nummer maakte van deze avond een Zalige Avond. Het optreden van de gebroeders Cocoliche, in werkelijkheid: vader, clown, zoon, clown (twaalfjaar) en andere zoon (acht jaar). Ten slotte moeder die in het nachtgewaad van een dame der blijde jaren negentig op de achtergrond bleef om Dingen aan te geven. Dit stuk was ronduit meesterlijk. Er waren dezelfde flauwe grappen van sinds de geboorte van de eerste clown. Vader in het overdadig goud-op-snee, zoon I in een al te klein pak met een monsterlijk geschminkt gezicht en een stem vlak voor het breken, en zoon II, een uiterst klein jongetje, dat eruitzag als Dik Trom omdat ze een kussen in zijn broek hadden gestopt. Zij ontwikkelden gedrieën een serie troosteloze misverstanden in de trant van: *Sangre! Sangre! Donde? En la Carnicería!* (Bloed! Bloed! Waar? Bij de Slager!), maar de manier waarop deze vette, gouden sierclown met zijn witte feestepauletten en onthutsende Louis XIV-schoenen tezamen met zijn eerste zoon gehinderd wordt bij het wijndrinken door het afschuwelijk spelbreken van de jongste (zodat bij de huilende toeschouwer elke keer als de jongste het glas weer komt weghalen een paniek ontstaat als was het een archaische noodlotstragedie) had de reuk en de geur van echt toneel. Aan het einde speelden vader, zoons (viool, gitaar, harmonica) nog een echte *paso doble* en verdwenen toen van het toneel zoals alleen werkelijke toneelspelers dat kunnen: de toeschouwer eenzaam achterlatend.

Daarom was wat daarna kwam eigenlijk alleen nog maar een anticlimax. De toeschouwer moet de wijsheid bezitten om te weten wanneer hij voldaan is, verzadigd. Op dat moment moet hij waardig opstaan en zo discreet mogelijk de zaal verlaten om thuis, of in een verloren bar, verder te mijmeren over de vreugden van het theater.

En de verdrietige reiziger? Hij weet zich bevoorrecht, omdat voor hem nog een keer het stoffige doek is opgegaan, van de gestorven music-hall, van een verloren epoque, van rondreizende, van de dag in de dag levende nomaden: *Komedianten*. Hij is verzoend met zijn eiland, en zit wat dromerig op zijn terras aan de zee, in zijn lichtblauwe schommelstoel. Het is avond. De maan trilt in het water, vuurtorentjes spelen in de verte hun kleine spel van knipogen. In de haven, achter de heuvels, huilt drie keer, heel lang en heel droevig, de fluit van de boot naar Alicante. Hij hoort het nauwelijks. Trouwens, wat zou hij in Alicante moeten doen?

14 december 1957

Nachtmis in Santa Eulalia del Rio

Arabisch en heidens

Wie in de dagen voor Kerstmis door het landschap rond de stad Ibiza wandelt, loopt de kans dat een zo erbarmelijk geschreeuw zijn oren bereikt, dat hij haastig en zonder omzien zijn weg vervolgt, vol meevoelende gedachten ten aanzien van de talloze varkens, die hun laatste zonnewende gezien hebben. Dit is een heel slechte tijd voor varkens, want het is traditie op dit eiland dat iedere boer die het maar even doen kan een varken slacht en vervolgens een *matanza*, een uitbundig varkensfeest geeft. De boeren hier zijn niet rijk (want de helft van hun opbrengst gaat naar de landheer), maar deze feesten staan in het teken van een barbaarse, heidense overvloed, die ook de allerarmste met een bestaan op een droge, rode grond vol stenen verzoent, al is het maar voor de duur van een (te) volle maag.

De vreemdelingenkolonie loopt rond met de gezichten van bannelingen die duidelijk willen laten merken dat zij deze dagen liever in Londen of Vancouver of Oostzaan zouden doorbrengen, maar ook zij troosten zich door elkaar uit te nodigen op feesten bij houtvuur met kalkoen zonder eind en gesprekken van dezelfde lengte.

Ik heb me verre van dit alles gehouden, en het veilige bestaan in de 'hoofdstad' Ibiza de rug toegekeerd om mijn leven te gaan wagen in een van de atavistische bussen die de verbindingen tussen de verschillende plaatsen van het eiland onderhouden. Ze reden hier al toen ik nog niet geboren was, maar al was ik twee keer zo oud geweest als ik nu ben, dan had ik rustig hetzelfde kunnen zeggen, want deze dwaze wagens onderhouden hun verbindin-

gen al standvastig en ongewijzigd vanaf 1919. Niet dat ze toen nieuw waren, want de Amerikanen hadden er een jaar daarvoor de oorlog mee gewonnen in Frankrijk. De veertien kilometer van Ibiza naar Santa Eulalia worden dan ook in precies één uur afgelegd, en al die tijd is de reiziger blootgesteld aan zulk een barbaars schudden en hotsen dat hij zich voorneemt de weg terug te voet of op een ezel te zullen afleggen. De boeren zien hem medelijdend aan – zij zijn al gewend aan de verschrikking van hun miljarden kuilen en van hun vervoermiddel, en hun onderlinge, beheerste vreugde bij de rit geldt het gedrag van de vreemdeling, die zij duidelijk in het bedachtzame oog hebben, want de banken (zes personen, geen middenpad) staan tegenover elkaar.

Uit de verte zien de bussen eruit als gevaarlijke dieren die hun slachtoffers doden door het werpen van modder. Ze hebben een laag voorhoofd, twee kleine oogjes, een log en lomp lichaam en een stomp neusje – en verder alle andere kenmerken van primitiviteit. Maar ondertussen zwaait het donker wordende landschap alsmaar verder de andere kant op, en wij haasten ons op topsnelheid naar Santa Eulalia, dat Santa Eulalia del Rio heet omdat het ligt aan de enige rivier die het eiland rijk is.

Het is zes uur. Het is donker. Het regent. Bij de kiosk van Gabriel wacht de Nederlandse schrijver Esteban López mij op en samen beklimmen wij de hoge heuvel naar zijn meer dan zes eeuwen oude, Moorse huis. Het duister begeleidt ons al aan alle kanten, want nergens is er licht, dat komt pas later op de avond.

Onderweg kopen we nog twee flessen champagne, en hierbij brengt het ontbreken van elektriciteit ons voordeel: bij zijn duister kaarsje heeft de winkelier zich vergist – we komen thuis met een dure en een goedkope fles. Op de dure staat *natural*, op de goedkope staat *excellente*. Ze zijn alle twee heerlijk, zoals dat hoort. Later, als we al aan de kaarsen gewend zijn, krijgt de centrale toch nog een goede bui: plotseling schieten alle lichten in de huizen aan, en Santa Eulalia ligt rustig beneden ons aan haar donkere

baai vol regen, een dorp versierd als een kerstboom, overal kleine lampjes. De klok van de veertiende-eeuwse fortkerk, hoog boven ons op de top van de heuvel, begint met eentonige stem de boeren uit hun huizen te roepen, en een half uur later horen wij de eersten schuifelend voorbijgaan. Het is half twaalf – om middernacht zal de mis beginnen. Zij die me vertelden dat het nogal eigenaardig zou zijn, hadden niet overdreven, want de nachtmis in deze kerk is een van de meest vreemde kerkelijke plechtigheden die ik ooit heb gezien.

Rechts in de kerk zitten de vrouwen, in hun traditionele klederdracht, driehoekige omslagdoek, rokken tot op de grond, één lange vlecht met een strik, links de mannen die elkaar voortdurend enorm veel te vertellen hebben, en op het altaar zit het orkest, bestaande uit een Ibiza-er fluit, de kleine Ibiza-er trommel, een paar handgrote castagnetten en een lange ijzeren staaf, waarop met een kleinere wordt geslagen.

Al voor de mis begonnen is, wordt de zwijgende koude kerk gevangen in de weemoedige tonen van de hoge fluit, eindeloos gescaandeerd in steeds hetzelfde ritme door de andere instrumenten. Een vreemde stem begint ver weg te zingen met lange Moorse uithalen, en het duurt en het duurt, steeds opnieuw die eenzame stem en daarna een refrein van een paar stemmen die niet zingen, alleen maar een lange, melancholieke, trillende roep uiten. Het is waanzinnig, volkomen Arabisch en heidens – de mis die begint doet daar niets aan af.

Trouwens, het orkest trekt zich al bitter weinig van de liturgie aan – nauwelijks zijn de laatste tonen van het gloria haastig in de kou van de gewelven verdwenen, of opnieuw slaat de drum (steeds een enkelvoudige slag: dom, dom – dom, dom – dom, dom) het ritme van een nieuw lied – het helle, ijzeren geluid van de staaf en de harde, houten, afgemeten klap van de castagnetten vallen in en over alles heen roept weer die trieste, schrille toon van de fluit, steeds weer dezelfde melodie herhalend, cirkelend als een mot rond de eenzame stem van de man, die hoog en rauw in

zijn keel dezelfde zin zingt, dezelfde zin, steeds dezelfde zin, telkens opnieuw verlost door het scherpe, geheimzinnige invallen van de kreet van de anderen.

Het is geen muziek waar je onbewogen bij blijft, een vreemde, verloren stemming maakt zich meester van de vreemdeling, buitengesloten in een hoek van de kerk, hij heeft het gevoel dat een langzame waanzin in zijn oren kruipt en merkt dat zijn lichaam zachtjes meegaat met het onontkoombare, nooit meer ophoudende ritme.

De preek is geen verlossing. De man in het wit roept met een harde, pathetische stem tegen de muur van de ban die door de muziek over de mensen is geslagen, maar houdt het niet lang vol. De mannen op het altaar houden nu ook niet meer op als de hoge ruwe stemmen van de jongens van het koor het credo zingen, de mis geschiedt nu verder naast de muziek, zelfs onder de consecratie gaat het monotone fluiten door, feller en feller achtervolgd door een plotseling jagen van de slaginstrumenten. De enige onderbrekingen komen van buitenaf – jongens en mannen met een reclamepetje van Calisay-likeur in de hand komen af en toe even overwippen van het bal in het dorp beneden – ze praten wat met de andere mannen achter in de kerk en verdwijnen dan weer, meestal met wat vrienden die ze kennelijk verteld hebben dat het beneden veel leuker is.

Behalve drie nonnen en twee oude dames gaat er niemand ter communie, en de mis is dan ook vlug afgelopen. Zodra de priester het altaar heeft verlaten, komt het orkest spelend de kerk in. Het lied dat nu wordt gezongen zingt iedereen mee, en zij die nog in de kerk staan, horen buiten langzaam de muziek verdwijnen, de heuvels af. Maar ergens houdt het plotseling op. De mensen lopen verder in stilte naar beneden – over de modderige paden die naar het dorp leiden.

Besluiteloos volgt de vreemdeling de dorpsjeugd naar het bal. Het is er vol, warm, rokerig. Een ander soort muziek is hier aan de

orde. Iemand geeft hem een rood papieren Calisay-petje en ach, hij zet het maar op. Wat doet hij dan? Hij drinkt maar wat, denk ik, en hij kijkt wat naar het dansen, en de moeders van de meisjes die dansen zitten aan de kant en letten nauwkeurig op zijn doen en laten. Het orkest stampt rumba op rumba de zaal in, het licht wordt aan- en uitgedaan, iedereen heeft plezier. Wellicht overweegt de vreemdeling nu of hij een meisje ten dans zal vragen, maar misschien is hij ook bang dat hij zich dan eerst aan haar moeder voor moet stellen. In ieder geval, hij doet het niet, en verdwijnt in de regen van de nacht, die die nacht kerstnacht heet.

11 januari 1958